

ESTRUCTURA GENERAL I MOSTRES DEL CONTINGUT D'UN DICCIONARI ONOMÀSTIC DEL PENEDEÈS

RAMON PUIGCORBÉ I TICÓ

Sant Pere de Riudebitlles

CRIDA ALS MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENS

Quan em va arribar a mà i vaig poder llegir l'opuscle distribuït per l'Institut d'Estudis Penedesencs: Relació: Socis Fundadors. —Maig 1977.—, vaig ja tenir una sorpresa no gens agradable en constatar que dels 251 membres que figuren allí relacionats, només dos, el Sr. Vicenç Carbonell i Virella i l'autor del present Treball, declaren de manera clara que una de les seves afeccions és la Toponímia, ço és, la núm. 20 de la Taula d'Afeccions, inserta en la pàg. 3 de l'opuscle.

El signant d'aquesta CRIDA que en una sèrie de col·laboracions a la Revista Joventut Cristiana de Sant Sadurní d'Anoia,

amb la signatura de Filòleg, va intentar, mitjançant uns escrits assortits de toponímia, hagiotoponímia i antroponímia, desvetllar un hipotètic interès per aquesta mena de coneixements entre els lectors del radi de difusió de l'esmentada Revista, després de veure publicades unes 25 col·laboracions, ha tingut un semi-desengany, car és quasi innegable que la temàtica tractada en aquells meus escrits ha interessat un cercle molt minoritari de lectors.

Tal vegada l'explicació d'aquesta manca d'entusiasme per l'escorcoll de tot allò que entenem per cosa pretèrita, sia de la mena que es vulgui —d'història, de paleontologia, d'arqueologia, de numismàtica, de costums i folklore antics— rau en la pròpia i específica naturalesa de la matèria que totes les esmentades ciències tracten i recerquen. Aquesta matèria no és altra, com és obvi, que els fets, les restes o relíquies dels temps reculats i sovint d'aquells que es perden, com aquell qui diu, en l'espessa boira inescrutable del passat remotíssim.

I malauradament avui, llevat les honroses excepcions que sempre hi ha hagut, encara hi ha i vull creure que hi haurà en l'esdevenidor, totes les coses que cauen dins l'àmbit de la història no interessen i molt menys apassionen a la gent d'ara. Ben al contrari, solament l'actualitat, la dinàmica, sorprenent i massa sovint rabiosa i espordidora actualitat, és allò que realment atrau i apassiona la generació d'avui.

Tanmateix, em penso encertar si dic que entre els components i simpatitzants de l'Institut d'Estudis Penedesencs, no és pas compartit el criteri de repulsió pel passat, sinó que a l'inrevés és un dels objectius primordials a atènyer, una de les tasques més il·lusionadament acaronades. I en això considero que cal fonamentar la diferenciació entre l'estudiós erudit, ple de neguits i esperonat per una curiositat inesgotable —que treballa per amor a l'art, sense esperar recompensa de cap mena— i l'home positiu, pràctic, que sempre toca de peus a terra, i que només es belluga quan albira o enumera alguna remuneració crematística que el compensi del valor que ell dóna al temps i al treball esmerçat.

Ben convençut d'això que acabo d'escriure en el paràgraf anterior, aprofito l'avinentesa que em brinda l'anunci de la publi-

cació d'una Miscel·lània 1978, per fer la Crida, a fi i efecte de mirar de trobar entre els membres de l'I.E.P. i els simpatitzants, els elements mínims indispensables per anar a la creació d'una Secció d'Onomàstica Penedesenca, de faisó semblant a les seccions ja creades, com ho són les de Geografia, d'Història, de Geologia-Paleontologia, de Fotografia, etc.

Amb tot el precedentment consignat queda palesa la intenció que em mou a presentar el present Treball a la consideració i judici de la Junta Rectora de l'I.E.P., per si estima convenient de inserir-lo en la referida Miscel·lània 1978. El Treball que poso a la seva consideració no és altra cosa que una explicació succinta, però alhora suficientment clara i orientadora d'allò que considero hauria de ser la labor primera, per la importància i la urgència d'ella mateixa, que en l'eventual supòsit que la Secció Onomàstica s'arribés a constituir, hauria d'escometre sense demora i amb la volenterosa i ardida dedicació dels components que la formessin.

Perquè val a dir, i ho proclamo per experiència personal, que el camp de la recerca i estudi erudit de l'Onomàstica Penedesenca, en les seves dues branques de la Toponímia i de l'Antroponímia, és per ara un camp gairebé verge, molt poc fressat, i la Bibliografia del qual és antiquada ensems que migrada i rudimentària.

PRIMER OBJECTIU BÀSIC DE LA SECCIÓ ONOMÀSTICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENS.

La tasca primera i fonamental que hauria d'emprendre aquesta Secció fóra la de treballar en equip els seus reduïts, en nombre, components, per tal d'aconseguir aplegar els materials suficients per a poder publicar —més tard o més d'hora— *EL DICCIONARI ONOMASTIC DE LA COMARCA DEL PENEDES I GARRAF*. Aquesta obra hauria de ser un Diccionari similar al Diccionari Català-Valencià-Balear d'Alcover-Moll, però en el ben entès, tal com ja la denominació ho indica, que la terminologia en

ell aplegada es referiria únicament i exclusiva a termes de Toponímia i d'Antroponímia.

L'estructuració que jo en principi he pensat que caldria donar-li —sempre, és clar, essent susceptible la modificació, si es presenten altres criteris millors o més adients— seria la de fer-hi tres grans parts que designaré de la forma següent:

Primera part: A) Tot el material referent a la Toponímia Penedesenca.

Segona part: B) Tot el material referit a l'Antroponímia Penedesenca.

Tercera part: C) Bibliografia, el més exhaustiva possible d'Onomàstica general i penedesenca, en dos apartats: a) sobre Toponímia; b) sobre Antroponímia.

La primera part: Toponímia Penedesenca, s'hauria de referir a tres aspectes diferents, establerts per aquest ordre: a) Etimologia dels 46 municipis i dels nombrosos agregats i caserius que componen el que Ramon Planes anomena Municipis Federals, consignats per ordre alfabètic i fent menció en cada un dels articles d'aquest apartat A) de l'etimologia segura o admesa ja com a definitiva; de les etimologies incertes o hipotètiques i en el cas de topònims d'origen totalment ignorat les teories i recerques que hi hagin referides al topònim en qüestió. El segon aspecte seria anotar la transcripció fonètica de cada topònim seguint els signes adoptats per la Filologia catalana (Roca i Pons - Badia Margarit). Tercer aspecte: Recull i aplec del major nombre possible de noms de il·loc de tota mena —orònims, hidrònims, partides i peces de terra, llocdits, de cada terme municipal del Penedès i Garraf.

Com a orientació dels futurs aplegadors de tota aquesta riquesa onomàstica diré que els seus reculls haurien de ser per l'estil dels que en nom de la Societat Catalana de Geografia i sota el guiatge de Joan Coromines s'emprengueren abans de la guerra del 36 i que dissortadament només se'n publicaren tres: "La Riba" per Josep Iglésies; "Sant Pere de Riudebitlles" per Cristòfer Cardús i "Reus" per Ramon Amigó i Anglès. Posteriorment se n'han publicat alguns més com els de "La Pobla de Claramunt" per Josep

Riba i Gabarró; "L'Aleixar" per Albert Manent; "La Mussara" per Ramon Amigó i "La Rodalía de Caldes de Montbui" per Enric Moreu-Rey.

La segona part: Antroponímia Penedesenca hauria de contenir per ordre alfabètic, de manera semblant a com ho ha fet Moll en *Els Llinatges Catalans*, Biblioteca Raixa, Edit. Moll de Mallorca, tots els cognoms catalans que extrets dels Censos d'habitants darrerament efectuats en els municipis del Penedès i Garraf, reflectirien la riquesa d'antroponims avui realment vius i positivament emmarcats en la nostra comarca. Caldria per això fer que a cada Ajuntament de la comarca un corresponal tingués cura de fer la replega, resseguint el darrer Cens efectuat, de tots els cognoms catalans, a fi de possibilitar que l'erudit corresponent a cada sub-comarca procedís a fer-ne l'estudi i la pertinent recerca sobre l'etimologia, la fonètica i la classificació i localització en d'altres comarques.

La tercera i última part: Bibliografia sobre Onomàstica general i penedesenca.

Aquesta Bibliografia em sembla que hauria d'abastar totes les obres i tots els llibres que d'una manera directa o indirecta poguessin ajudar els estudiosos de la temàtica onomàstica penedesenca en la seva feixuga i pacient tasca investigadora. Hi cabrien, per tant, Diccionaris Etimològics de tota mena i de diferents llengües, Gramàtiques Històriques de Llengües romàniques, Tractats i Antologies del Llatí Vulgar, Onomasticon medieval i més moderns, i sobretot totes les obres que de manera ben explícita s'ocupin de topònims i antropònims del Penedès i Garraf.

No obstant que prou m'adono de la complexitat i l'esforç solidari i mancomunat que caldria coordinar entre els pocs components de la Secció d'Onomàstica de l'I.E.P., tot amb tot, considero que almenys val la pena d'intentar l'agosarada empresa de constituir la Secció Onomàstica amb la finalitat de fer el que calgui per assolir que la nostra comarca disposi d'un estri de treball pels futurs recercadors de treballs d'Onomàstica Penedesenca i a més a més pugui esdevenir un estímul perquè ens l'imitin altres comarques de Catalunya o dels Països catalans.

Ara seguidament, exposaré unes mostres de la forma que

penso redactar els articles que referents a Toponímia, en cas d'anar endavant el projecte, hom em podria encarregar a mi personalment. Escullo el nom subcomarcal GARRAF i un parell de topònims de municipis de cada subcomarca: Mediona i Vilobí per l'Alt Penedès; Cubelles i Sitges pel Garraf i l'Arboç i Santa Oliva pel Baix Penedès.

EL NOM GARRAF.

Per determinar l'origen etimològic d'aquest topònim hi ha v ries opinions, que referir  a continuació: Moreu-Rey en el seu llibre *Els noms de lloc, Barcelona 1965*, en el capítol III, *Toponímia Ar biga* (p g. 113) insinua la possibilitat que Garraf sigui d'origen àrab i el situa entre els noms que podrien significar s nies (C nia, La S nia, La Senyera): Alanar i potser GARRAF. L'etimologia queda, en aquest cas, en una dubtosa suposició.

Ramon Planes en *El Penedès i Garraf*, Albertí Editor, Barcelona 1961, (pàg. 180) hi escriu aquest text: "La toponímia és un niu de problemes. Aquí tenim el nom de Garraf. Manuel Brunet, en una ocasió ja hist rica, va escriure: "Garraf, nom bàrbar". I res més; l'home no explicava perquè el nom era bàrbar. D'aquesta citació només traiem en clar que per M. Brunet el nom era d'origen got, però ben poca soca  s aix .

En la mateixa pàg. 180 de l'abans esmentat llibre de Ramon Planes hi ha exposat el criteri de Mas i Perera qui, assenyat, suggereix que pot venir de garrofer o de garrofa. Ben segur que aquest criteri es basa en el fet que essent abundants els garrofers i les garrofes en els terrenys que han rebut la designació de Garraf, copsant el poble usuari de la llengua la similitud de la fonètica de garrofa amb la de Garraf, hauria acabat per anomenar Garraf el país de les garrofes.

Finalment Ramón Menéndez Pidal en el llibre *Toponimia Prerrom nica Hisp nica*, Biblioteca Rom nica Hisp nica, Edit. Gredos, S. A., Madrid 1968, en la p g. 255, considera que Garraf

és un terme de la toponímia ibero-basca i aquest parer l'exposa explícitament així: "El pueblo inmediato a Numancia se llama Garray, y este nombre aparece en una delimitación entre el condado de Castilla y el reino de Navarra hecha en el año 1016, en la cual los amojonadores, dicen al poner el último hito en la confluencia del río Tera con el Duero, "ibi este Garrahe antiqua civitate deserta" (2) Y ese Garrahe es el mismo nombre que el de Garrafe de Torío en León, que el otro Garrafe situado en el centro de Asturias, según documento de 1117, (3) y que *el de la aldea y costa de Garraf en Barcelona* (el subratllat és meu) el carácter vasco-ibérico de este topónimo creo se afirma comparándolo con Garrabia, Garramendi, Garralda y otros existentes en las provincias de lengua vascongada. Por último, debe añadirse que junto a Garray está el caserío de Garrejo, diminutivo en vez de Garrahejo". Menéndez Pidal recolza les afirmacions d'aquesta citació tan llarga en unes notes inserides al peu de la pàgina: la (2) referida al Cartulario de San Millán, por L. Serrano 1930, pàg. 99. En la mateixa nota (2) s'hi troba això: A. Schulten, Numantia 1905, pág. 61, apunta la forma Garahe en documento de 927; indica y *desecha una etimología árabe* (el subratllat és meu). En la nota (3) hi ha això: España Sagrada, XXXV: III, 1793, pág. 345. Finalment en una nota (4) s'hi explica com el topònim Garrabe s'ha conservat com antropònim i consta com un cognom en Las listas toponímicas de L. Eleizalde, Revista Internacional Estudios Vascos, 1929, pág. 24.

Això darrer no ho podem pas dir igualment pel que fa al mot Garraf, puix, que jo sàpiga i després de les meves recerques antroponímiques, no he trobat enlloc cap menció del nom Garraf usat com a nom de persona o de llinatge.

Examinant desapassionadament aquests diferents criteris exposats més amunt, personalment veig que el que porta una major càrrega de convenciment és el de Ramon Menéndez Pidal. D'aquí ve que, si hagués de dictaminar una conclusió definitiva sobre l'origen etimològic de l'obscur i difícil mot GARRAF, diria que prové del vocable Garrahe, pertanyent a una de les llengües pre-romanes, concretament la ibero-basca, i que a través dels canvis fonètics Garrabe i Garrafe en la zona de Castella, hauria donat Garraf en el sector del català.

EL NOM MEDIONA

Aquest és, potser, un dels més incerts i desconeguts (pel que fa a l'etimologia) topònims de la nostra comarca. En cap dels llibres dels especialistes en Onomàstica —toponímia i antroponímia— que he consultat no hi he trobat referència o al·lusió a l'etimologia d'aquest rar i preocupant topònim. Confesso, doncs, que no hauria pogut escriure gairebé res en relació a l'etimologia del nom de lloc MEDIONA si la sort no m'hagués acompanyat fent-me trobar en la llibreria de la Rectoria de Sant Pere de Riudebitlles un llibre que, després d'haver-lo llegit, estimo com una veritable joia bibliogràfica. Es tracta del llibre titulat "MEDIONA: Apuntes para una Historia", escrit pel P. Andrés de Palma de Mallorca O.F.M. Cap. (Barcelona, 1946). Goso afirmar que tothom que necessiti o vulgui documentar-se sobre algun aspecte de Mediona li caldrà consultar aquesta imprescindible obra.

Només d'entrada en la primera pàg. de text escrit, ja hi trobem una llarga i detallada referència sobre l'origen del mot Mediona en l'epígraf ETIMOLOGIA DE MEDIONA. La limitació d'espai marcada per a les col·laboracions a la "Miscel·lània 1978" no em permet de copiar-la textualment, però sí que en faré una resumida exposició de les consideracions més importants, que en el meu parer són les següents:

a) Balari i Jovany, en els "Orígenes Históricos de Cataluña" no fa cap referència etimològica de Sta. M.ª de Mediona —nom religiós de la parròquia on durant tants anys s'hi va venerar el Sant Crist de Mediona—.

b) Carlemagne, en instituir una de les nou Varvessories de la Marca Hispànica, aquí en aquest lloc, ja es trobà amb el nom geogràfic de Mediona, amb el qual era conegut el Castell existent ja aleshores i avui molt mal conservat, gairebé enrunat, com tants d'altres castells de Catalunya.

c) El P. Manuel Ribera, Mercedari, afirma que "Mediona, sea o no palabra arábica, es un término usado en la geografía hispano-musulmana; y este nombre es el de una alquería mora que figura en el Repartimiento del reino de Valencia, del año 1244,

a raíz de su ocupación por el invicto don Jaime I el Conquistador. Así, como es de ver, tenemos dos Mediona diferentes: una en el siglo IX, la de Cataluña, y otra en el siglo XIII, la de Valencia".

d) Medina i Mediona tal vegada tinguin relació entre elles. Per a demostrar-ho, el P. Andrés, fa aquesta citació treta del "Tesoro de la Lengua castellana o española" de Sebastián de Covarrubias (Madrid, 1511, pág. 545.) "Mediona es nombre arábigo, vale tanto como ciudad principal y metrópoli, según la interpreta Diego de Urrea. Pero a mi parecer es de raíz hebrea: Medina, provincia quae multas complectitur urbes. Tenemos en Castilla muchos lugares dichos Medinas...."

e) L'il·lustre A.P. Pihau, en el seu Dictionnaire Etymologique, hi anota això: "Varias villas de España fundadas por los árabes han conservado hasta el presente, delante de su nombre el de Medina, como Medina Sidonia, etc."

Fa també el P. Andrés relació de les grafies que es troben en els documents i diu que el nom Mediona el trobem escrit de tres maneres: Mediona, Madiona i Mendiona. Mediona es llegeix en documents medievals; Madiona igualment en documents antics i en aquest Madiona hagué d'inspirar-se l'escut —una mà en el centre del cercle més petit que determinen dues circumferències concèntriques— escut i segell que és l'avui usat encara. (Cfr. Celso Gomis en su Geografía General de Cataluña, Provincia de Barcelona, pág. 510) i, per fi, Mendiona usat per Víctor Balaguer en la seva Història de Catalunya.

f) Joaquim Cases-Carbò (sic) en el seu "Assaig de Paleontologia lingüística catalana" aporta una teoria que vol ésser original i que el P. Andrés afirma "que no está desacertada y que tal vez nos explique el verdadero origen de la palabra Mediona". A mi, en canvi, personalment no em convenç la barreja que fa entre l'element àrab i els sufixos —dunum, —unum, ben clarament reconeguts per tots els filòlegs com a cèltics. Perquè Cases-Carbó, recolzat per Bosch-Gimpera i per Dufresne en el seu "Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Latinitatis, Basilea 1762" diu que els pobles aixecats en un pujol o muntanyeta acaben la llur nomenclatura en —dunum. Així es podria haver format Medina

—dunum; Medina —unum; i per altra banda Medina —una i Medina —ona, acabant en Medi-ona per corrupció de la paraula. Penso que si admetem com a v lida aquesta teoria, res no impedeix admetre la que en lloc de Medina (aràbiga) hi pogués haver-hi avantposada la paraula llatina "medi " fent una aglutinació amb el —dunum de Medi -dunum i Medi -ona, significant en aquest cas: pujol o muntanya d'enmig o d'entremig, significació que no es contradiu pas de la topografia comarcal o del terme del Castell.

Encara afegir  pel meu compte que en un llibre d'Her ldica de la Biblioteca Popular de Sant Pere de Riudebitlles, respecte al nom Mediona parla dels 9 Varvessors (Vervessors?) de Catalunya, un dels quals fou el de Mediona. L'escut de Mediona representat en el Tractat "trae de plata tres fajas *ondeadas*, de azur". Guillems, Rdands i Asberts son els noms dels varvessors (en el llibre hi ha escrit varsevors, amb evident metàtesi). Si amb la imaginació pensem que les tres faixes ondulades representen les ones d'un gran llac, i sabent a més a m s que en temps de la prehistòria aquesta zona d'Igualada (aqualata), de Carme, de la Llacuna (lacuna), d'Espoia i de Mediona foren zones lacustres,  s a dir, depressions o fondalades que s'omplien amb les aigües de les pluges i dels rierols i torrenteres, no seria pas del tot impossible que algun escriptorari saberut fes provenir el nom Mediona de l'expressió llatina clàssica "medina-unda" volent indicar una posició enmig de les ones d'un llac o d'una vasta zona lacustre.

EL NOM VILOBÍ DEL PENEDEÈS

En relació a aquest topònim tots els especialistes actuals de la Toponímia estan d'acord en admetre la mateixa procedència —cosa que ho confirma el que hi diuen Moll, Moreu-Rey, Badia Margarit, Coromines, Menéndez Pidal, etc.

Moll dóna de Vilobí les variants Vilaubi, Villalbi, com formes antig es de Vilobí, nom que en la toponímia catalana origina dues poblacions força conegudes: una en la comarca de la

Selva - Vilobí d'Onyar— i l'altra en el Penedès —Vilobí del Penedès—. L'Etimologia definitiva és: Del llatí "Villa Albini", que vol dir vila d'Albí (nom d'un propietari o hisendat de nom Albí).

Moreu-Rey en Els noms de lloc, cita en la pàg. 133, una llista de topònims formats sobre antropònims llatins, entre els quals figura VILOBI: són noms llatins en sufix-inus o -inius "Aquilinus" (Aglí), Albinus (Albí) "Constantinus" (Constantí), "Auripinus" (Orpí) "Severinus" (Saurí) de Corvinus (Corbins, plural de Corbí), "Crispinus" (Crespi) i plural Crespins, VILOBI (de Villa Aibini), Vilamarí (de Villa Marini) etc.

L'etimologia de VILOBI resta, doncs, explicada de Villa Albini, passant per les formes arcaïques Villalbí i Vilaubí. D'aquesta darrera en sortiria el Vilobí actual, només considerant la reducció del diftong au en o, per altra banda no gens estranya, sinó més aviat normal, com ho proven els múltiples exemples d'evolució fonètica: mauru moro; auru or; paucu poc. Per explicar el canvi del grup el en au —que més tard passaria a o— n'hi ha prou en adonar-se de la facilitat amb què la gent, fent cas omís de l'etimologia que naturalment ignora, pronuncia au en lloc de al: exemples que ho palesen són entre altres, talp taup; albat aubat; albergínia aubergínia; balma bauma, etc.

EL NOM CUBELLES

Moreu-Rey en Els noms de lloc fa una al·lusió molt breu a aquest topònim dient només que els recipients, sovint per oli, són els que originen el nom de Cubells i de Cubelles.

Com antropònim, Moll en Els llinatges catalans menciona Cubells, però no pas Cubelles. Cubells prové d'una vila de la comarca de la Noguera. Del llatí "cupellos", cups petits.

Tenim explicat l'origen del masculí Cubells, però què fem amb el femení Cubelles?. La lògica sembla fer pensar que si l'acusatiu de plural cupellos ha donat Cubells, de l'acusatiu

plural de cupella, ae —cupellas— n'hauria de sortir Cubelles. La dificultat rau, però, que trobo dos idèntics noms llatins de la mateixa escriptura i fonètica: cupella del llatí clàssic (Cfr. Diccionario Latino Etimológico de Raimundo de Miguel y el Marqués de Morante, Madrid, 1867) on cupella és diminutiu de cupa o cuppa —que vol dir cuba tonel—, i en trobo una altra cupella del llatí vulgar (Cfr. Antología del latín vulgar de Manuel C. Díaz y Díaz, Biblioteca Rom. Hisp., Edit. Gredos, Madrid, 1974, en la pàg. 221, 1.ª columna) amb el significat de sepultura, cinerario, Inscrip. 380.

Tot plegat fa entrar el dubte que trobarem repetit de faisó semblant en l'etimologia de Sitges. Perquè no és pas cosa ben igual un dipòsit o recipient per a contenir oli o aigua (de alcu-billa que segons el Diccionario Ideológico de la Lengua Castellana de Julio Casares vol dir "arca de agua"), que un dipòsit o urna per enterrar-hi cadàvers humans.

EL NOM SITGES

Per encetar els maldecaps que ha donat, dona i donarà l'esclariment de l'origen del nom SITGES faré al·lusió a un passatge del Vol. II de la Tòpica Hespèrica de Joan Coromines, pàg. 180, en aquesta pàgina hi ha un fragment referent a la paraula sitja i diu que aquest nom es relaciona amb la gran gruta, caverna o sitja (Vegi's nota 35 del peu de pàg.) que es troba ben a prop del cim de la Serra d'Ensija en el Berguedà.

En la Toponímia Prerromànica Hispana de Menéndez Pidal, en la pàg. 144 hi trobo un únic nom que s'assembli una miqueta a sitja, sitges. Es el nom Sijena (Huesca), ortografia antiga Sixena; "en los Anales de Aragón de Zurita Xixena. Viene de Saxius o de Sassius", però si bé no posa el significat, ja es veu clar que no il·liga amb res amb el de sitja. Sembla un nom personal.

En l'Antología del Latín Vulgar de Manuel C. Díaz y Díaz, en l'alfabet onomàstic del final del llibre no hi ha cap mot que

sigui semblant a sitja. Hem de descartar, doncs, la possibilitat que el nom Sitges vingui del llatí clàssic o del llatí vulgar i tampoc és probable que sigui pre-romà. Llavors no queda altra alternativa que considerar-lo un mot de creació tardana sortit del català i en aquest supòsit sitja i sitges (el seu plural) significarien dipòsits de cereals o de grans, o en cas més improbable, d'oli.

Moreu-Rey en Els noms de lloc, en la pàg. 84, cita dos topònims que el comerç o altres activitats amb ell relacionades, han fet deixar rastre en la Toponímia. Són Sitges i Es Sitjar (dipòsits de cereals). El mateix Moreu-Rey, en la pàg. 39 del llibre abans citat, escriu: "Una sitja pot ésser un clot, però té més sovint un altre sentit precís que és el de dipòsit de cereals.

Com antropònim, Moll en Els llinatges, anota que Sitges o Síches (valencià) és el plural del nom comú sitja "dipòsit subterrani de blat". D'aquest mot sitja ve el topònim Sitges, del qual és possible que provingui el cognom.

Sembla, per tant, que hi ha força unanimitat en admetre l'origen del nom Sitges. Ara bé; i d'allò tan repetit al·ludint a Sitges, de la Blanca Subur i dels suburencs (cast. subureses) què n'hem de dir?. Seria plausible pensar que hi hagué mentre el poblament entenia bé el llatí la nominació Subur (del llatí sub i urbs —volent significar al peu de la ciutat o una ciutat subordinada a una de més important), nominació que es perdé a mesura que el llatí anà desapareixent fins a extingir-se totalment. Degué ser llavors quan sorgí la necessitat de treure un nom nou per a la població i el mot tardà fou tret del català sitja.

La cosa no és, tanmateix, tan fàcil i planera, si tenim en compte que SUBUR s'ha atribuït a tres poblacions diferents: A Olèrdola, a Sitges i a Subirats. Bosch-Gimpera l'atribueix a Olèrdola; Carbonell i Gener, a Sitges i encara hi ha qui afirma que Subur era Subirats, fent derivar aquest nom de Suburatum, en el que sub voldria dir "al peu de" i la rel ur equival a ciutat. Segons aquesta teoria, el mateix Sitges que Subirats serien sucursals o dependències de la ciutat més important llavors, que era justament Olèrdola.

EL NOM L'ARBOÇ

Sobre aquest topònim Moreu-Rey en Els noms de lloc, en la p g. 57 manifesta que entre els arbusts portadors de fruits silvestres ARBOS i Aranyó en són representatius. En la p g. 140 anota: "Hom ha pret s que el sufix - s era basc (Arròs, Ben s i fins Arbós) i corresponia a la desinència -otz, -oz, -otze, d'aquesta llengua, assimilable al "acu" celta i al "anu" llatí. Una tercera referència a Arbós es troba en la p g. 151 dient que Arbós podria ser un topònim derivat d'antropònim de la mena dels següents: "aigofred" Aiguafreda; "Abelloria" ; La Batil ria; "Cardosa" Card s; "Kannetus" Canet, "Arivosus" ARBOS.

Moll en Llinatges catalans, p g. 176: Arbós: Del nom de planta arboç (llatí *arbuteus). Hi ha el nom de població l'Arboç o l'Arbós (prop del Vendrell) que podria també ser l'origen del cognom. Menéndez Pidal no creu que aquest topònim tingui res a veure amb el substantiu arboç, perquè existeix el topònim aragon s Arbu s amb el qual creu que cal relacionar l'Arbós topònim. Però el fet de pronunciar-se aquest amb o tancada indica que no té res a veure amb Arbu s, ja que al diftong espanyol ue correspon en català una o oberta.

En el mateix llibre de Moll, p g. 272, Arboç, Arbós, Albors
Alb s: Del substantiu arboç (llatí *arbuteus (planta que fa les arboces, fruit de l'arboç).

EL NOM SANTA OLIVA.

Aquest poble del Baix Penedès porta per nom un hagioto-
p nim, car Oliva  s nom de Santa que figura en el Santoral cristi . Santa Oliva del Baix Penedès celebra la seva Festa Major el 10 de juny. Es per aix  que sabem que la Patrona del poble  s Oliva de Palerm, suau filla de la capital de Sicília, que als tretze anys fou deportada a Tunis pels invasors sarraïns. Per les seves virtuts la condemnaren a mort (segle IX), però per les mateixes causes

els mahometans de Tunis li han dedicat la gran Mesquita: Mesquita d'Oliva. Molt venerada a tot arreu, especialment a Catalunya, d'on és patrona de diversos pobles.

Oliva és antropònim recollit per Moll en Els Llinatges catalans: Oliva, Oliba, Olives, Olibes. En l'edat mitjana apareix com a nom de baptisme: Oliva (851) Oliba (874), Holiba (904). Apareix en documents francesos, i Förstemann el consigna en el seu diccionari de noms personals germànics, però advertint que probablement és d'origen llatí: de oliva, nom de fruit.

SEGONA PART B): ANTROPONÍMIA PENEDESENCA.

La segona part del DICCIONARI ONOMASTIC DE LA COMARCA DEL PENEDES I GARRAF estaria destinada a l'aplec i relació alfabètica de tots els cognoms, i llinatges que hi ha realment existents en els municipis de la nostra comarca, segons el darrer Cens que s'hagi en ells efectuat. Per aconseguir aquesta replega de cognoms, caldrà disposar d'un corresponsal en cada municipi que estigui disposat a extreure del darrer Cens d'habitants de l'Ajuntament tots els cognoms catalans que hi hagi i remetre el resultat de la seva labor a la Secció Onomàstica de l'I.E.P.

D'aquesta forma els especialistes —filòlegs o tècnicament entesos en el saber d'Antroponímia de la Secció —disposarien del material necessari per a fer, seguint més o menys les directrius marcades en Els Llinatges Catalans de Francesc de B. Moll, la convenient classificació o l'oportuna redacció de cada article del Diccionari d'Antropònims.

Ara a continuació, insertaré unes quantes mostres, escollides a l'atzar, dels llinatges que tinc aplegats, corresponents als municipis de Sant Sadurní d'Anoia, de Torrelavit (Terrassola i Lavit) i de Sant Pere de Riudebitlles.

AGUSTÍ.— Nom de baptisme, pres de Augustinus, sant bisbe d'Hipona. (Moll).

En l'onomàstica personal romana eren especialment importants, per la seva freqüència, alguns sufixos que formaven noms derivats: eren els sufixos *-ius*, *-inus*, *-anus*. Els noms llatins amb sufix *-inus* es resolen en català en mots aguts terminats en *i* accentuada. Així Celestinus (Celestí), Constantinus (Constantí), Paulinus (Paulí), AGUSTINUS (Agustí). A remarcar que aquest cognom Agustí pot ésser emprat com a nom de pila baptismal. La transcripció fonètica d'Agustí és aquesta: *agusti*.

Es llinatge d'origen llatí culte, medieval molt primerenc, quan el nom del famós Sant Agustí s'estengué per tota la cristianitat occidental. A Catalunya és un llinatge general, car està extès arreu, per totes les contrades i no és pas privatiu o característic d'una comarca o població determinada.

ESBERT.—Presenta les variants Isbert, Asbert, Esbert, Sbert. Del germànic Isaberht (brillant com gel). La forma Osbert es troba documentada Osberto (1018). Moll en Els Llinatges Catalans pàg. 142 manifesta que totes les formes Asbert, Esbert, Sbert, Osbert, és dubtós si vénen de Agisbert, "terriblement brillant", o de Isanbert, "fort brillant". De totes maneres, aquest cognom ha sofert antigament la competència del més freqüent Albert, amb el qual a Mallorca s'ha confós; es troben documents on figura la forma Albert i altres de la mateixa família on apareix Esbert i Sbert, confusió que fa pensar en la competència existent entre els articles *el* i *es*.

Esbert és, doncs, un antropònim d'origen germànic, aportat per la invasió visigoda i transformat i evolucionat en els segles immediatament anteriors al XI, data en què ja es troba documentat. Es llinatge característic del Penedès, i es troba en els Censos de Sant Sadurní i de Sant Pere de Riudebitlles.

MIRALPEIX.— Del topònim Miralpeix —existent a les comarques de la Noguera i de Garraf—. En la Crònica de Pere el Cerimoniós apareix anomenat el "menescal de Miralpeix" que era un francès: "sire de Mirepoix, marechal de la Foi" (Moll) Moreu-Rey considera Miralpeix com un topònim foraster transportat de França. Es llinatge estès per algunes comarques del Principat, però no pas en totes. Es característic del Penedès, del Garraf i del Ripollès.

PARATGE.— Paratge i Parache vénen del substantiu paratge (derivat de par) "noblesa de llinatge" segons Moll.— En la meua opinió penso que de la mateixa manera que formaticu . formatge; linneaticu llinatge; viaticu viatge, és podria acceptar paratge com a provinent d'una forma analògica paraticu paratge-Badia Margarit en la pàg. 47 de la seva Gramàtica Històrica, Edit. Noguer S. A., 1951, el considera un gal·licisme molt primitiu (a partir del segle XI) juntament amb frare, homenatge, missatge, sojornar, vianda.— La forma variant escrita Parache representa la pronunciació valenciana de Paratge, igual que Puchades ho és de Pujades; Puchol de Pujol, etc.

Es un llinatge que es troba preferentment en les contrades de Lleida i Tarragona. La forma valenciana és pròpia del País Valencià.

RABELLA.— Femení de Rabell, ravell. Sembla venir del llatí rebellis "rebel"; la forma Rebellis figura com a nom d'home "hispanus" passat a la Septimània, en un document de l'any 812. Altres formes documentades: Revello (881) Revellus (938) Revelle (1020) i com a nom de dona Reuella (857) (Moll).

Lluís Almerich en el seu llibre Els Cognom Catalans, Edit. Milà, Barcelona, fa constar-hi: "Per bé que antigament hi havia el rabell, instrument musical en castellà rabel, sembla que Rabell com a cognom es refereix a l'olivera borda.— Es un llinatge més aviat poc escampat; em consta que a les afores de Molins de Rei hi ha avui una cosa de pagès o masia anomenada Can Rabella.

TRENS.— Potser de Terentius, nom de diversos sants (Moll). Molt probable aquesta etimologia, si ens adonem que de Valentius n'ha sortit Valens i de Vincentius, Vicenç, i encara de Laurentius, Llorenç.

El cognom Trens es pot dir que és un llinatge ben característic de Vilafranca del Penedès.

VERDAGUER.— Del llatí vulgar viridicarium "lloc on verdeja el sembrat" (Moll). Es curiós saber que l'adjectiu llatí

viride verd, el seu derivat viridaria verdera (també escrit Bardera) aplicat a lloc de molta vegetació i la del llatí vulgar viridicarium, verdaguer, han originat tres antropònims ben catalans.

Verdaguer és un antropònim força generalitzat arreu del Principat, però sobretot és abundant al Ripollès, al Lluçanès i a la Plana de Vic.

El mot verdaguer s'ha usat per designar paratges amb vegetació verda. Així Verdeguer, El Verdeguer o Can Verdaguer es troben en la Toponímia catalana.

XAUS.— Aquest rar cognom figura en el Cens de Sant Sadurní d'Anoia. Com que no l'he trobat en els llibres de llinatges consultats per mi, vaig fer una consulta per escrit a Francesc de B. Moll, preguntant-li si li semblava possible que Xaus vingués del llatí "octavus". Ho veig molt difícil —en constestà Moll—, i m'assenyalà el seu convenciment que Xaus vingui del mot eixauc o eixau, que hi ha en el tom 4 del D.C.V.B. pàg. 662, on podrà veure que entre pescadors és molt viu el mot plural eixaus.

En el mateix Diccionari Alcover-Moll, de XAUS hi he vist això: masc. plural i tres accepcions en el significat:

a) Transacción, arreglo, acomodo. b) Fer xaus : transigir, arreglar-se. c) Tant per cent que tenen els qui en una subhasta apuguen notablement el preu d'una cosa.

Es un llinatge existent a Barcelona, Alella, Badalona, Igualada, Llerona, Masquefa, Olzinelles, el Pla del Penedès, Pobla de Claramunt, Martorell, etc.

TERCERA PART: BIBLIOGRAFIA SOBRE ONOMÀSTICA

En aquesta part bibliogràfica i d'acord amb el que he esbossat en el paràgraf 3 de la pàg. n.º 4 del present treball, es-

tablré unes relacions d'obres que serveixin de guiatge per a ésser enriquides i completades pels col.laboradors de la Secció Onomàstica, a fi de fer-les el més exhaustives possible.

Un primer apartat abraçarà les obres de caràcter onomàstic general, subdividit en a) Diccionaris Etimològics; b) Gramàtiques històriques; c) Antologies, Onomasticons i Glossaris.

a) DICCIONARIS ETIMOLOGICS.—

Diccionari Latino-Español Etimológico de Raimundo de Miguel y Marqués de Morante, Madrid, 1867.

Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana - I a IV Vols. de Joan Coromines.

Diccionari Català-Valencià-Balear (Alcover-Moll) 10 Vols. Edit. Moll, Palma de Mallorca.

Diccionario Etimológico de la lengua castellana por Monlau. Estudio crítico de Manuel Milà i Fontanals en Diario de Barcelona

Enciclopedia Lingüística Hispánica. Madrid 1960 por M. Alvar, A. Badia, R. de Balbín, L.F. Lindley-Cintra.

Diccionario de Etimologías célticas, editadas en Edimburgo (Escocia) en 1928.

Diccionario manual etimológico de lingua portuguesa. Lisboa 1890. F.A. Coelho.

Diccionari Balari-Jovany (Biblioteca Universitat-Filologia Romànica).

Diccionari Aguiló. (Biblioteca Central o de Catalunya, C/. Carme, Barcelona).

Tresor de la Llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya de Mns. Antoni Griera i Gaja (Bibl. Polígrafa, Barcelona 1968).

Contribución al diccionario hispánico etimológico, V. García de Diego. (Madrid, 1923; 2  edic: Madrid 1943).

Diccionari Popular de Catalunya de Josep Aladern. (Bibl. Central o de Catalunya).

Etym. W rterbuch de Diez; Rom. etymol. W rterbuch de Meyer-Lubke.

b) GR MATIQUES HISTÒRIQUES.—

Gram tica hist rica del català antic, d' A. Griera i Gaja, (Barcelona 1931).

Gram tica hist rica del català, d' Antoni M.  Badia Margarit, (Ed. Noguer, 1951).

Gram tica hist rica catalana, Fco. de B. Moll. Bibl. Rom. Hisp. Edit. Gredos, Manu. 7.

Introducció a l'estudi de la llengua catalana, Josep Roca Pons. (Ed. Vergara 1971).

Historia de la llengua castellana (y literatura), Vols I-VII, Julio Cejador Frauca.

Manual de Gram tica Hist rica Castellana de Ramón Menéndez Pidal, Madrid, 1934.

Elementos de gram tica hist rica castellana. V. García de Diego (Burgos 1914).

Elementos de una Gram tica Hist rica Gallega. V. García de Diego (Burgos 1906).

Gram tica Hist rica de la Lengua Castellana de F. Hanssen (Halle, 1913).

c) ANTOLOGIES, ONOMASTICONS, GLOSSARIS.

Antología del Latín Vulgar, Manuel C. Díaz y Díaz. Bibl. Rom. Hisp. Ed. Gredos, Madrid.

Introducción to Vulgar Latin de C.H. Grandgent. Versió cast. de F. de B. Moll.

Voces latinas y romances documentadas en fuentes catalanas del año 800 al 1100 de Mariano Bassols de Climent (año 1960).

Mots catalans d'etimologia grega. Estudi publicat a la Revista Catalana per Bosch de la Trinxeria, Puiggarí i Jaume Boixeda.

Glosario de voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes. Simonet, Madrid (1889)

Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe R. Dozy et W.H. Engelmann (Leiden, 1869).

Glosario etimológico de las palabras españolas de origen oriental. L. de Eguilaz, Granada, 1886.

Nòmina dels sarraïns en l'any 1409. "Misc. Fabra" pàgs. 206-241. Felip Mateu Llopis.

El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX y X. Estudio crítico de sus fondos. Barcelona, C.S.I.C., 1951. Udina Martorell, F.

Un segon apartat contindrà les Monografies, els Estudis i els Assaigs referents a TOPONIMIA.—

a) Monografies.—

Etimologia dels pobles de la Comarca d'Igualada, Amenós Amadeu, (Igualada, Centre d'Estudis Comarcals, 1957).

Toponímia de la Pobla de Claramunt i del seu terme. Josep Riba i Gabarró. Igualada, Centre d'Estudis Comarcals, 1960.

Toponímia dels termes municipals i nuclis de població de Castellvell del Camp i d'Aimonaster, Ramon Amigó i Anglès (any 1968).

Toponímia de Gandesa i el seu terme municipal, Anton Monner Estopiñà. Dip. Prov. de Tarragona, Secció Filològica i Històrica:

b) Estudis.— Assaigs.

La teoría del sustrato y los dialectos hispano-romances y gascones. Fredrick H. Jungemann. Bibl. Rom. Hisp. Ed. Gredos.

Toponímia Prerrománica Hispana, Ramón Menéndez Pidal B.R.H. Estudios y Ensayos.

Tópica Hespérica. Estudios sobre los antiguos dialectos, el sustrato y la toponímia romances. Joan Corominas. B.R.H. Ed. Gredos. Estudios y Ensayos Vol. I-II.

Estudis de Toponímia Catalana, Joan Coromines, Vol. I (1966), Vol. II (1970).

Disquisicions toponímiques. Barcelona, Dalmau (1967).

Orígenes históricos de Cataluña, J. Balari i Jovany. Barcelona 1899.

Pinceladas de toponímia céltica per Auguste Le Flamanc.

Etudes de toponymie catalane. Paul Aebischer. Barcelona 1928.

Estudios de toponímia y lexicografía románica. Paul Aebischer. Barcelona 1948.

Aspects méthodologiques de la contribution de la bota-

nique á la toponymie. A. Badia Margarit. Bruselas 1951 (Actas del III Congreso de Toponimia).

Noms de lloc catalans d'origen germànic, "Misc. Fabra, pp.108-132.

Mots catalans d'origen aràbic. But. Dial. Cat. XXIV (1936) pp. 1-81 i 286-288..

Contribución a la toponimia árabe de España. M. Asín Palacios. Madrid-Granada (1940).

Noms de lloc i noms de Sants de la província tarragonina. A. Griera. "La Paraula cristiana" I (1925) pp. 508-518)

Nombres de Santo y de lugar de la Diócesis de Barcelona. A. Griera. B.D.E. XXVI (1942)

Toponímia catalana (Assaig de Bibliografia). Enric Moreu-Rey. Pub. Univers. Barna.

Els noms de lloc. Introducció a la toponímia. Enric Moreu-Rey. Barcelona, 1961.

La Toponímia de Catalunya en la cartografia manuscrita del segle XV. Ignasi M.ª Colomer i Preses.

De toponimia púnico española "Sefarad" I (1941) pp. 313-326. José M.ª Millás Valticosa.

Per a la Bibliografia del tercer apartat, és a dir sobre ANTROPONIMIA, només afegiré unes poques obres més, completant la ben seleccionada Bibliografia que hom pot consultar en el fonamental llibre de F. de B. Moll "Els Llinatges Catalans", Assaig de divulgació Lingüística, Bibl. Raixa, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1959. En les pàgs. 12, 13, 14, 15 i 16 hi ha la Bibliografia de les fonts més útils o assequibles per a l'estudi dels noms de persona.

Les obres que poden completar l'abans esmentada Bibliografia, sempre, és clar, susceptible d'enriquir-se i millorar-se amb noves aportacions, les anoto a continuació:

La hagiografia en la toponimia de la Marca Hisp nica I, p gs. 504 - 516. F. Mars .

Noms Personals de l'Edat Mitjana. Enric Bagué. Bibl. Raixa. Edit. Moll. Palma de Mallorca.

Els cognoms catalans, Bibl. Pop. Cat. Vell i Nou, 1968. de Lluís Almerich.

Estudis romànics, Vol VIII (1961) Vol. IX (1961) de Ramon Aramon i Serra.

Q estio de noms. Bibl. Aportació catalana, Col. Entre tots ho farem tot, I. J. Fuste.

Homon mies. Biblioteca Polígrafa (1967) A. Griera i Gaja.

Cognoms castellonencs. Col. Societat Castellonenca de Cultura (1965) Sánchez Adell, José.

Uber Personennamen in der Ortsnamen Spaniens und Portugals. J. Jungfer (Berlin 1902)

Die Atesten Personennamen Kataloniens in thren Verhaltris zu den Altspanischen und Alportuguesischen. J.M. Piel (VII Congreso, 777-8105).

Die germanischen Ortsnamen in Spanien und Portugal. G. Sanchs, Jena 1932. Cfr. pàg. 127 de Rev. Fil. Esp. Vol. XIX, 1932.

ESQUEMA SINÒPTIC DEL DICCIONARI ONOMÀSTIC DEL PENEDEÈS:

{ : 	TOPONÍMIA A) PENEDESENCA	a1.- Etimologia dels municipis de la comarca. a2.- Etimologia dels agregats de cada municipi. a3.- Etimologia dels caserius de cada municipi. b).- Transcripció fonètica amb signes de Filologia Catalana c).- Recull de noms de lloc de tota mena de cada municipi.
	ANTROPONÍMIA B) PENEDESENCA	a1.- Etimologia de cada antropònim. a2.- Classificació i determinació específica de cada nom. a3.- Localització de cada cognom en els Censos municipals. a4.- Llinatges d'importació i d'exportació. Difusió d'aquests darrers a5.- Transcripció fonètica de cada cognom o llinatge.
	BIBLIOGRAFIA C) ONOMÀSTICA	Bibliografia a) General <ul style="list-style-type: none"> a1.- Dictionaris Etimològics. a2.- Gramàtiques històriques - H^a Llengua a3.- Antologies, Onomasticons, Glossaris. Bibliografia b) Toponímica <ul style="list-style-type: none"> a.- Monografies. b.- Estudis i Assaigs. Bibliografia c) Antroponímica <ul style="list-style-type: none"> a.- Revistes onomàstiques. b.- Tractats i Estudis. c.- Recullis de documents o índexs de noms medievals catalans. d.- Bibliografia específica penedesenca

ABREVIATURES BIBLIOGRÀFIQUES UTILITZADES

Etym.: Etimològic.

Rom.Etymol.: Romànic Etimològic.

Bibl. Rom. Hisp.: Biblioteca Rom nica Hisp nica (Edit. Gredos)

Misc.: Miscel·l nia.

C.S.I.C.: Consell Superior Investigacions Científiques.

B.R.H.: Biblioteca Rom nica Hisp nica.

But. Dial. Cat.: Butlletí Dialectologia Catalana.

B.D.E.: Butlletí Dialectologia Espanyola.

Pub. Univers.: Publicacions Universitat

